

Podnět Výboru pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách ke změně definice skutkové podstaty trestného činu znásilnění

Návrh usnesení:

Výbor

upozorňuje na potřebu redefinice trestného činu znásilnění tak, že jeho podstatou bude absence souhlasu oběti s pohlavním stykem,

navrhuje, aby vymezení skutkové podstaty trestného činu znásilnění dle § 185 trestního zákonu bylo upraveno tak, aby obsahovalo explicitní odkaz na absenci souhlasu,

doporučuje Radě vlády pro rovnost žen a mužů, aby doporučila ministroví spravedlnosti předložit vládě ČR návrh novely trestního zákoníku ve výše uvedeném smyslu.

Odůvodnění:

Návrh redefinice trestného činu znásilnění reaguje na nedostatky stávajícího vymezení skutkové podstaty trestného činu znásilnění, které neumožňuje v některých případech postihnout různé formy znásilnění.

Stávající vymezení skutkové podstaty trestného činu znásilnění je založeno na násilí, pohrůžce násilí, pohrůžce jiné těžké újmy či zneužití bezbrannosti (viz § 185 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník). Jako problematické se jeví zejména situace, kdy nedojde k použití násilí (či pohrůžce násilí) ze strany pachatele a oběť se zároveň nenachází ve stavu, který je snadno podřaditelný pod kategorii bezbrannosti.

Výklad pojmu bezbrannosti nabízí rozhodovací praxe Nejvyššího soudu (viz např. 3 Tdo 1358/2016). *Za bezbrannost se považuje takový stav oběti, ve kterém není vzhledem k okolnostem schopna projeviti svou vůli ohledně pohlavního styku s pachatelem, popř. ve kterém není schopna klást odpor jeho jednání. Může se jednat o celkovou (či absolutní) bezbrannost, kdy si oběť vůbec neuvědomuje, co se s ní děje, a proto ani nemůže hodnotit situaci, ve které u ní dochází k pohlavnímu styku s pachatelem, a projevující se naprostou odevzdaností se pachateli bez jakýchkoli známek projevu vlastní vůle či schopnosti na požadavky obviněného jakkoli reagovat (půjde například o případy bezvědomí, mdlob, silného obluzení alkoholem či drog, umělého či hlubokého spánku, apod.). ... Kromě této absolutně chápané bezbrannosti se však oběť může nacházet i ve stavu, kdy sice ví, co se s ní děje, avšak není schopna se pachatelovu jednání buď vůbec, anebo účinně bránit, přestože by tak učinit chtěla. Takový stav bezbrannosti se zpravidla dovozuje u osoby spoutané, osoby s fyzickou vadou omezující její hybnost, osoby upoutané na lůžku, přestárlé apod. Jedná se tedy o stav, při němž oběť není schopna vzdorovat nepřijatelnému chování pachatele pro nedostatek tělesných sil a schopností. V důsledku tohoto stavu je taková osoba fyzicky bezbranná, a vzhledem k tomu že takový fyzický stav vždy ovlivňuje i psychiku uvedeným způsobem handicapované osoby, je třeba přihlížet i k tomu, že stav její tělesné bezbrannosti může způsobovat i její bezbrannost psychickou. Za bezbrannost se*

však nepovažuje stav poškozené osoby, která je sice nezletilá, ale natolik fyzicky a duševně vyspělá, že je schopna pochopit jednání pachatele a svůj případný nesouhlas s tímto jednáním dát dostatečně zřetelně najevo (blíže srov. Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 1839 a násl.).

Ke znaku násilí se Nejvyšší soud vyjádřil následovně (viz 3 Tdo 1498/2017). Pokud jde o znak násilí, jak jej pojímá skutková podstata trestného činu znásilnění podle § 185 tr. zákoníku, tak tímto se obvykle rozumí použití fyzické síly ze strany pachatele za účelem překonání nebo zamezení vážně míněného odporu znásilňované osoby a dosažení pohlavního styku proti její vůli. Pro naplnění znaku násilí (nebo pohrůžky násilí nebo pohrůžky jiné těžké újmy) ovšem není nezbytné, aby poškozená osoba kladla zřejmý fyzický odpor, jelikož postačí, že pachateli musela být zjevná nevole poškozené osoby s jeho jednáním.

V praxi činí soudům problémy pod uvedenou definici trestného činu znásilnění zejm. zařadit situace, kdy oběť z různých důvodů tzv. zamrzne a není schopna se bránit. Neschopnost bránit se zároveň není způsobena tím, že by oběť byla spoutána či měla omezenou hybnost, ale jde o psychickou reakci oběti. Tyto situace má návrh ambici vyřešit tím, že definice znásilnění bude založena na absenci souhlasu.

Návrh také reaguje na skutečnost, že v současné právní teorii i praxi se (zejména pod vlivem mezinárodních lidskoprávních standardů) stále častěji opouští konceptualizace znásilnění jako silou vynuceného pohlavního styku a nahrazuje se konceptem nekonsensuálního pohlavního styku. Založit definici znásilnění na nedostatku svobodného souhlasu doporučuje smluvním stranám například Výbor OSN pro odstranění diskriminace žen ve svém obecném doporučení č. 35 z roku 2017.¹

Postihem znásilnění se zabývá i judikatura Evropského soudu pro lidská práva (dále jako „ESLP“). Např. v rozhodnutí *M. C. proti Bulharsku ze dne 4. 12. 2003*, č. 39272/98 ESLP konstatoval, že smluvní strany požívají široký prostor pro uvážení ve vztahu k trestněprávní definici znásilnění, nicméně musí zajistit, aby vyšetřování znásilnění bylo zaměřeno na otázku nesouhlasu s pohlavním stykem namísto otázky spojené s použitím síly či překonání odporu.

Ke změně definice znásilnění tak, aby bylo založeno na absenci souhlasu (*consent-based definition*), v posledních letech přistoupila řada evropských zemí (např. Dánsko, Německo, Belgie, Spojené království, Irsko či Švédsko). Diskuse o změně definice znásilnění probíhá i na Slovensku, kde Ministerstvo spravedlnosti předložilo změnu vymezení skutkové podstaty znásilnění následujícím způsobem (§ 195 odst. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestní zákon): *Kdo vykoná soulož nebo jiný pohlavní styk jakoukoli částí těla nebo jakýmkoli předmětem do těla jiného bez jeho souhlasu nebo přiměje osobu bez jejího souhlasu k jiným sexuálním praktikám nebo k pohlavnímu styku s třetí osobou, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až osm let.*

¹ Blíže

vizv https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/CEDAW_C_GC_35_8267_E.pdf

V odůvodnění pak slovenské Ministerstvo spravodlnosti uvádí: *Cílem navrhované změny je, aby jakýkoli pohlavní styk, který je uskutečněn bez souhlasu zúčastněné osoby, byl trestným činem. Navrhovaná změna je inspirována Úmluvou Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí. Pohlavní styk by měl být za všech okolností dobrovolný. Požadavek "donucení" v těchto případech, který podle výkladových komentářů k trestnímu zákoníku předpokládá aktivní odpor, není správný, neboť každá oběť reaguje na stresovou situaci jinak; tzv. režim "bojů nebo úteků" může být nahrazen paralýzou a neschopností podniknout jakékoli kroky proti situaci. Současně se nezdá správný ani požadavek, že k trestnosti takového jednání musí být použito násilí nebo bezprostřední pohrůžka násilí, protože například pokud jsou pachatel a oběť v nerovném postavení, ať už z důvodu nerovného postavení žen a mužů, nebo z důvodu odlišného postavení autority, například zaměstnavatele, může být bezprostřední pohrůžka vnímána obětí a pachatelem odlišně, nebo dokonce nemusí existovat, a k sexuálnímu násilí přesto dojde.*

K založení definice znásilnění na absenci souhlasu směřuje i aktuální legislativní iniciativa Evropské komise. Návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady o potírání násilí na ženách a domácího násilí v čl. 5 odst. 1 požaduje, aby členské státy zajistily, že nekonsensuální pohlavní styk (se ženou) bude považován za trestný čin.

Z výše uvedených důvodů Výbor doporučuje změnit definici trestného činu znásilnění tak, aby byla založena explicitně na absenci souhlasu. Tuto změnu lze realizovat např. následujícím způsobem:

Stávající znění	Možné upravené znění
<p>§ 185 Znásilnění</p> <p>(1) Kdo jiného násilím nebo pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti,</p> <p>bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.</p>	<p>§ 185 Znásilnění</p> <p>(1) Kdo na jiném bez jeho souhlasu vykoná pohlavní styk, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.</p>